

Skånska Cement AB

Det var att efter den tidens förhållanden rätt välordnat brukssamhälle, som Cementbolaget tog över från Hellekis Aktiebolag, naturligtvis kunde mycket ha blivit bättre, bostadsförhållanden, vägarna för att nämna ett par exempel. Men det skulle dröja 20 år, innan Cementbolaget utförde något mer väsentligt ur samhällssynpunkt.

Bostadsbristen tvingades man dock att göra något åt. Så byggdes år 1915 de s.k. "Landshövdingehusen" i Stakeklev och två andra arbetarbostäder där, samt de två bostadshuset i Falkängen närmast järnvägsstationen. Namnet Landshövdingehus är lånat från Göteborg. Där är marken flerstädes besvärlig att bebygga på grund av flytlera. På sin tid bestämde därvarande landshövding, att viss bebyggelse endast fick göras med hans medgivande och högst i två våningar, varav den nedre i sten och den övrigt trä för att husen inte skulle bli för tunga på den dåliga markgrunden. Dessa licenshus kallades därför Landshövdingehuset. – I Stakeklev är grundförhållandena ingalunda dåliga, tvärtom, då sandstensberget nästan går i dagen. Men hustypen är landshövdinghusens. De ansågs på sin tid mycket moderna. I ett större uppslagsverk, tryckt år 1920, är de avbildade och försedda med texten: "Moderna arbetarbostäder i Hellekis". – Tänk, att en bostad om 1 rum och kök utan källare kunde år 1920 kallas för modern, trots avsaknaden av vatten, avlopp och värmeledning för att bara nämna några nutidens fundamentala bostadskrav.

För övrigt stod byggnationen still fram till ingången av 1930-talet. Då byggdes cementfabriken om, 1931-32, samt utvidgades till dubbel kapacitet 1935-36. Under mellantiden byggdes Hönsätters hamn om. Vägen genom samhället från Hönsätters gård till järnvägen förbättrades till en "Sandwich-väg" genom beläggning med betong år 1934.

Nu började också önskemål om mera tidsenliga bostäder göra sig påträngande bland bolagets anställda. Man drömde om ett eget hem i en liten villa.

Cementbolagets disponent, Nils Danielsen, fann då att bästa lösningen var att med bolagets hjälp skapa ett egnahemsområde. Då blev det möjligt tillgodose önsknings om bättre bostäder. Utrymme kunde även beredas för hantverkare och yrkesmän, som ville slå sig ner i samhället, som saknade skomakare, skräddare, bagare, kaféidkare, snickare osv. av det som kallas samhällsservice.

Ett område vid Sjörsåviken om 29 hektar avstyckades 1932 till 107 tomter. Området fick namnet Sjöstätters egnahemsområde. Tomterna blev ganska stora, i allmänhet omkring 1 500 kvm. Tomtpriset sattes till 75 öre per kvm. Cementbolaget ordnade gator, vatten-, avlopps- och elledningar samt gatubelysning, något som dåvarande Österplana kommun varken hade resurser eller skyldighet att åta sig. På disponent Danielsens initiativ bildades Hellekis Egnahemsförening med uppgift att ordna egnahemslån åt dem som ville bygga.

År 1936 fanns det inom egnahemsområdet 28 bebyggda tomter. Men det såg ut som om byggnadsverksamheten skulle stagnera. Cementbolaget gick då in för att bygga åtta enplansvillor med en bostadsyta på ca 60 kvm uppdelade på två rum och kök med källare under hela huset. De försågs med dåtidens moderna bekvämligheter, vatten, avlopp, värmeledning och wc. Villorna överläts sedan helt färdiga till spekulanter mot statligt egnahemslån och ett 10-årigt amorteringslån hos bolaget. Priset var med tom ca 7 000 kronor.

När andra världskriget bröt ut fanns inom egnahemsområdet 45 bebyggda tomter. Byggnadsverksamheten minskade givetvis och låg nästan helt nere under krigsåren. Cementbolaget byggde dock tre tjänstemannavillor, två radhus, s.k. övergångshus och dessutom år 1944 en fullt modern bad- och tvättinrättning, där anställda kunde få tvätta under ledning av bolagets föreståndarinna. Kostnaden för tvätt och varmmangling inkl. tvättmedel sattes till 25 öre per kr tvättkläder, ett pris som under årens lopp höjts till det dubbla.

De båda radhusen innehöll vardera 6 enrumslägenheter med kök och källare. Värmeledning ordnades för varje lägenhet med kökspanna. Radhusens tillkomsthistoria är ganska unik och signalerades på sin tid i pressen som efterföljansvärd. De byggdes som s.k. övergångshus och var som sådana avsedda för nygifta. Hyran sattes lågt, kallhyra 12 kronor per månad. Men utöver hyran skulle hyresgästen hos bolaget avsätta ett sparkapital av 30 kronor per månad att förräntas med 5 % vilket var högre än gällande insättningsränta i bank. Hyrestiden var högst fem år. Då borde sparkapitalet utgöra en god grundplåt för byggandet av ett eget hem. Detta var lång innan bankerna började med sitt lönsparande.

Under krigsåren uppföres i Sjösaäter 6 sk. Barnrikehus i Österplana kommuns regi med förmånliga statliga lån samt fem andra egna hem

Efter krigsslutet bromsades egnahemsbyggandet upp av rådande byggreglering. Först med tillkomsten av 1948 års egnahemslåneförordning stimulerades byggnadsverksamheten mera påtagligt och 1956 var alla de 100 byggbara tomterna i Sjösaäterns egnahemsområde bebyggda. Detta år anlades ett nytt egnahemsområde söder om det gamla. Det kallade Hönsaäterns egnahemsområde. Arkitekten Lennart Tham upprättade tomtpänen med drygt 50 tomter. Tomtpriset fastställdes till 2:50 kronor per kvm, eller samma pris som Kinnekulle kommun tillämpade i Gössaäter. Även anslutningsavgiften följde kommunens taxa. Efter något år ökades bolagets subvention till egnahemsbyggarna till 8 000 kronor per fastighet. Detta område är nu också fullbyggt. I fortsättningen kommer byggnadsverksamheten ske genom Götene kommun, som av bolaget förvärvat tomtmark och planlagt ett nytt område söder Hönsaäterns egnahemsområde, men skilt från detta av ett grönområde.

Vatten- och avloppsnätet i Hällekis samhälle kommer att av Götene kommun successivt upprustas och delvis ersättas med nya ledningar. En ny och större vattenreservoar kommer att anläggas något högre upp mot landsvägen än den gamla, varigenom ett bättre självtryck för vissa delar av samhället. Exempelvis kan den av Cementbolaget anlagda idrottsplatsen vid Folkets Hus inte f.n. inte få tryckvatten, då den ligger för högt i förhållande till vattenbassängen.

Låt oss så sluta denna redogörelse för Hällekis Bruksamhälles tillkomst och utveckling med en liten solskensberättelse om en man, vilkens liv och verksamhet ligger oss på något särskilt sätt ganska nära. Jag tycker han är ett utmärkt föredöme och en god representant för det arbetande folket. Hans namn var Lars Johan Lövgren född 1844 och död 1924. Lövgren var från början kalkbrännare vid Hönsaäter, men sedan cementfabriken kommit till i början av 1890-talet flyttades hans arbetsplats dit. Från hans lilla stuga i det nuvarande egnahemsområdet vid sjökanten ledde då en liten stig till cementfabriken. Stigen gick genom tät granskog. På ett ställe fanns intill stigen en lucka i granskogen, vars grenverk bildade en tät berså. Då Lövgren var en mycket gudfruktig man – han kunde sin bibel nästan utantill så blev denna berså hans dagliga bönekammare på väg till och från arbetet. Han tackade Gud för hälsans gåva, livets nödortf, goda kamrater och mera sådan.

Då Johan var mycket barnkär, föll det sig naturligt för honom att varje söndag samla barn omkring sig. I denna krets verkade han i många år som söndagsskollärare. Söndagsskolan höll han i Samlingslokalen eller sommartid ute i det fria utanför sin lilla stuga. Varje år avslutades med en söndagsskolfest, då barnen bjöds på saft och kakor. För ändamålet fick han pengar på en insamlingslista bland arbetskamraterna.

Men ett år hade han ovanligt många barn i sin söndagsskola och de insamlade medlen tycktes inte vilja räcka till. Han vände sig till en arbetskamrat med sina bekymmer och sin tanke att gå till disponenten och be om ett bidrag. Detta avrådde kamraten honom bestämt ifrån för "du blir säkert körd på dörren". Disponent Hillfors var en man med stor pondus och respekt. Men Lövgren gick några dagar och grubblade och funderade. Han tänkte på alla sina söndagsskolbarn, på söndagsskolfesten, som kanske inte skulle bli av. – Till sist hade han dock fattat sitt beslut. Han knackade på disponentens kontorsdörr.

"Stig in", hördes en barsk stämma inifrån. Lövgren steg på och stannade innanför dörren med en djup bugning och mössan i hand. Borta vid skrivbordet satt disponenten fördjupad i några papper. För Lövgren verkade det en evighet, innan disponenten lyfte blicken och såg på honom.

"Nå, vad vill Lövgren?" frågade han. Lövgren stod kvar vid dörren och berättade om barnen, söndagsskolfesten och sina bekymmer för den. När Lövgren slutade, hade disponent Hillfors redan tagit fram sin plånbok och räckte en femkronorssedel mot Lövgren med orden: "Lövgren gör en god gärning, som kräver sin belöning. Tag den här, barnen ska ha sin fest". Under disponentens barska attityd fanns det ett varmt hjärta. Lövgren blev helt överväldigad. Tankarna virvlade runt i hans huvud, barnen, festen och en hel femma. Han som var så tacksam för varje 25-öring.

Lövgren lär själv ha berättat hur han iden stunden var gripen av en så översvallande glädje, att han inte visste, hur han skulle kunna nog tacka för sedeln. Av rörelse fick han bara fram: "Tack, snälla disponenten för den stora gåvan. Jag skulle så gärna vilja ta disponenten i hand och tacka ordentligt". – "Och" berättar Lövgren sedan för kamraterna "tänk, det fick jag".

Många i Hällekis minns ännu gubben Lövgren många har gått i hans söndagsskola. Den yngre generationen har måhända lite svårt att riktigt sätta sig in i förhållandena på Lövgrens tid. Trots att det inte är så länge sen. Alla ha vi dock mycket att lära av gångna släktens trohet och pliktkänsla, förnöjsamhet, glädjeämnen och tacksamhet.

Källa: *Artur Anderssons uppteckningar*